Astrid H. Roemer

Gebroken Wit

2019 Prometheus Amsterdam

© 2019 Astrid H. Roemer
Omslagontwerp Roald Triebels
Omslagbeelden enveloppe Hollandse Hoogte, postzegel Sem Hartz/Museum voor Communicatie
Foto auteur Gon Buurman
Zetwerk Mat-Zet bv, Soest
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4018 2

Voor moeder H.L.C.

Ik heb autobiografische structuren gebruikt om een roman dus een fictief verhaal te schrijven en ik verzoek mijn lezers om de werkelijke privacy van mogelijk 'herkenbare anderen' te respecteren.

Een

Grootmoeder wist meteen dat er iets vreselijks aan het gebeuren was. Het bloed was helderrood met kleine donkere klonters. Ze voelde tranen komen, terwijl ze haar mondholte bleef spoelen met kraanwater dat ze terug spuugde in de glanzende spoelbak tot ze geen bloedspoor meer zag. Ze was al zo vermagerd. Niemand had er iets van gezegd op vliegveld Zanderij. Ook niet toen haar kleindochter éénmaal was vertrokken. Niemand zag haar meer. Geen mens sprak haar buitenshuis nog aan. Zij mompelend naar het heiligenbeeld waarvoor ze geknield zat tot ze de pijn in haar knieën niet langer kon verdragen. Dan stond ze op, liet munten glijden in de geldtrommel, koos een kaars, stak die aan, zette die vast, keek in het vlammetje en prevelde hoorbaar: Laat het bloeden van mij op deze plek beginnen en niet meer ophouden tot ze mij vinden. Het Christusbeeld keek op haar neer. Bloed op de borst. Bloeddruppels op de voeten. Bloedwonden in de handpalmen. Om niet weer ontroostbaar te blijven tranen, schoof zij door naar het beeld van Sint Antonius van Padua door wiens voorspraak alles wat verloren was geraakt, weer terechtkwam. Daar stak ze een klein licht aan bij een schietgebed voor Heli, en ging ze zitten op

een bank dicht bij hem. Ze kon de voetstappen horen van anderen die, net als zij, hun nood en hun dank kwamen deponeren bij één van de beelden. Met gesloten ogen zat ze. Liet ze op deze plek het leven dan kwam alles goed. Maar overviel de dood haar in eigen huis, dan zou haar gestorven lichaam in handen komen van wildvreemden, die haar zouden weghalen bij wat haar vertrouwd was en haar ergens opslaan, waar niemand bij mocht. En als ze weer bijkwam omdat haar lichaam het nog niet opgaf, dan zou alleen zij haar eigen schreeuw horen. En zodra ze deze mogelijkheid als bloed kon proeven ergens achter in haar keel, begonnen de tranen te stromen: vijf kinderen had zij ter wereld gebracht, die allen goed volwassen waren geworden en die haar zelfs kleinkinderen hadden geschonken maar, waarom in Godsnaam, zat zij in een kerk zo gebroken te zijn?

Ze had een tas dicht bij haar benen waarin brood, kaasbeleg, pak boter en zakjes ingedroogde ingrediënten voor kippensoep; vers was te zwaar geworden om te dragen naar haar keuken. Haar dagelijks bestaan had onophoudelijk te maken gehad met levensmiddelen: eten halen naar haar huis om dierbaren te voeden. Er was een tijd dat venters door de straten van de stad liepen met hun waren en sommige kwamen regelmatig bij haar aan de deur, om bij een glas water even bij te komen van de stoffige straten. Het waren vrouwen, die buiten de stad woonden met hun familie van tuinders en kleine veehouders. Er werd onderhandeld over de prijs van een koebi-vis, een zware kip, een doos eieren, maar nooit over groente, fruit, melk. Groot genot had het bakken, braden, koken haar gebracht, want wat uit haar keuken op tafel kwam, was iedere keer weer een feest voor haar gezin geweest. En langzamerhand trokken soldaten door de stad, krijtwit van vermoeidheid, gloeiend

rood ook door de verzengende hitte, die zij niet konden verdragen. Ergens stond de wereld in brand. Paramaribo kon een vluchthaven worden. Niets begreep ze van oorlog, ook al had ze als meisje van zeventien een man getrouwd in legerdienst. Oorlog kwam haar huis binnen als busbrood, chocoladerepen, tabak. Haar Anton nam geen fles jenever mee van het kampement, maar ze kon de dranklucht ruiken als hij sprak. Ze weet niet meer hoe het is begonnen met het doormidden snijden van een sigaar en dan: in de beslotenheid van haar slaapkamer in de avond, de stomp met een lucifervlammetje tot branden brengen, trekken tussen de lippen om het vuur erin te houden, inademen-uitademen en tot rust komen. De nachtemmer van wit email was als een asbak; een spuugbak toen ze begon te pruimen en in de nacht diende de emmer dikwijls ook als pispot: de vader van haar kinderen deed precies voor het krieken van de dag in de hoge kamerpot nog een luidruchtige plas. Dat was het moment waarop zij ontwaakte uit een diepe slaap, en meteen opstond om de emmer te gaan legen in de closetpot, die stond in een gesloten ruimte vlak naast de badkamer. Zo begon een dag van haar in het bijna-ochtendlicht van de tropen. Meestal bleef ze na het legen staan op de stenen overloop naar de keuken, in kamerjas wachtend, tot in hun hokken de hanen kraaiden en haar duiven hartstochtelijk koerden en kijk: op het schelpenzand onder de kersenbomen lagen verspreid donkerrode vruchten. Even was ze weer in zo'n dag, jaren-jaren verwijderd van waar ze zat te dromen, en een trilling van geluk bracht een glimlach op haar gelaat. De pastoor die haar aansprak en zei dat haar vrede hem ontroerde, kon niets vermoeden van de pijn die gestaag vrat aan haar. De pastoor wist dat ze daar bleef zitten, ronde klokuren lang. Hij was blijven staan, even maar, om haar een 'gezegende dag' toe te wensen. Zij had geknikt, even opgekeken naar hem om er zeker van te zijn dat

het dezelfde was: de nieuwe pater Overtoon, die door misdienaars steeds in de maling werd genomen zelfs tijdens de familie-mis op zondag, tot daverende hilariteit van de kinderen. Hij was doorgelopen om op fluistertoon ook andere bidgasten aan te spreken, maar zijn klompen op de kerkvloer klonken door in haar gedachten. Ze greep naar de rozenkrans die hing om haar hals en ze begon met tussen wijsvinger en duim een kraal te pakken voor het eerste gebed. Eerst ontsnapte nog een diepe zucht aan haar lippen, alvorens die moeiteloos prevelden: Wees Gegroet Maria Vol Van Genade De Heer Zij Met U... Het prevelen zou pas ophouden wanneer de sirene van twaalf uur door de stilte zou snijden. Dan stond ze op en dan zou ze haar boodschappentas pakken, uit de bank schuiven met haar gezicht naar het altaar gewend een diepe buiging maken, en naar de buitendeur lopen. De bruine koster zou daar staan wachten en de deur openhouden om haar door te laten, want de kerk ging voor de rest van de dinsdag op slot.

Onderweg naar huis ontweek ze de straten, de buurten waar ze kennissen had wonen. Spreken kon pijn doen en haar aan het bloeden maken. Bovendien was het zo heet zo midden op de dag zo midden in de binnenstad dat ze dampen dacht te zien opstijgen van het straatasfalt. Ze liep flink door met de tas vast in haar linkervuist om haar rechterarm als een soort roeispaan te kunnen gebruiken. Ze moest de stad doorkruisen en dan nog een dure buitenwijk langslopen om haar eigen bungalow te zien staan, margarine-geel, bij andere soortgelijke woningen. In haar tas zat opgevouwen een rieten hoed met brede rand en ook een plastic regenjas samengedrukt in een hoesje. In leren sandalen van een bekend sportmerk liep ze, haar toegeschoven door kleindochter Heli, die naar het buitenland was vertrokken; in dit schoeisel voelden haar voetzolen

niets van kiezels en andere oneffenheden op het voetpad. Zij was gewend aan gesloten schoenen, maar die werden branderig van hitte en vochtig van zweet. Waarom ze nooit in een wilde-bus stapte wist ze ook niet precies. Ze loopt liever vrij. Vroeger kwam ze altijd andere vrouwen tegen die ook boodschappen hadden gedaan; dan bleven ze even staan om een praatje te maken en om even de zware tassen neer te kunnen zetten. Toen was de binnenstad niet zo geasfalteerd en betegeld en waren er grachten die verkoeling gaven. Ook stond de woning waar ze haar kinderen grootbracht dichter bij de stadsrivier, en niet in een afgelegen stadsdeel. Onder een zinken afdak waar groenten en fruit te koop worden aangeboden blijft ze staan. Een jonge vrouw met lang sluik haar waggelt hoogzwanger naar haar toe. Ze wijst aan wat ze wil meenemen: mango's met rode schil die vol zitten met zwarte sproeten, eetbananen, wilde spinazie ook en tien lemmetjes. De verkoopster forceert geen gesprek, doet de vruchten en groenten beheerst in een zak, komt dichterbij, kijkt toe hoe alles in een boodschappentas verdwijnt en wacht op haar geld. Terwijl ze dankt en afrekent, herinnert zij zich iets: dochter Louise zou langskomen bij haar na het werk. De tas was zwaar geworden. Toch probeerde ze grotere stappen te zetten om sneller te gaan. Hongerig was ze, maar zonder echt trek te hebben. Slikken ging steeds moeilijker, zelfs bij het eten van soep. Meer en meer raakte ze verzwakt de laatste maanden, zonder te weten wat er gebeurde in haar lijf, en ze kon werkelijk geen woorden vinden voor een klacht, waarmee ze naar een dokter in het militairenhospitaal kon gaan. Even flitst het gezicht van haar man voorbij. Maar het was meer de gedachte aan het hospitaal, waar hij na een kort ziekbed, als gepensioneerd sergeant stierf. Daar had ze hem niet bezocht. Maar toen ze haar kwamen ophalen toen hij was ingeslapen, en zij hem stil, glimlachend zelfs, dood zag liggen, had

zij na jaren zijn roepnaam weer uitgesproken en was ze wekenlang ziek van spijt. Zij vormden geen echtpaar meer en leefden gescheiden in verschillende huizen. Anton, onhandig in de keuken, helemaal alleen in hun echtelijk huis; zij op kamers als huishoudster bij hun zoon Winston. Het hospitaal doemde op. Wit en hoog. Bekend als beste medisch centrum van Paramaribo. KNIL-weduwe was ze geworden met pensioen en medische rechten tot ze zelf niet meer bestond. Even had ze gekeken naar het gebouw om weer snel het hoofd af te wenden om vooral door te blijven stappen. Steeds meer vervoersmiddelen sjokten en flitsten langs haar heen en hoewel haar ogen zich met tranen hadden gevuld, wisten haar voeten de laatste, drukke asfaltweg van haar route, veilig over te steken naar de buurt, waar ze sinds vier jaar een eigen woning had en kijk: kleindochter Imker loopt haar tegenmoet, glimlachend, neemt de tas met boodschappen van haar over. Ze schrikt. In de tas zitten behalve eetdingen ook wat ze niet kan missen: haar eigen Bijbel en het leren zakbijbeltje met ritssluiting in piepkleine letters die zij niet kon zien, maar die beide dag en nacht binnen handbereik moesten blijven sinds Heli op Zanderij snikkend afscheid van haar had genomen. Samen liepen Imker en zij tot aan de voordeur. En grootmoeder trok de sleutels tevoorschijn en sprak hees: Waar is je moeder?

Imker had geen antwoord gegeven. Moeder Louise had van iemand te horen gekregen dat ergens een hond rondliep die precies leek op haar verdwenen waakhond Leika, en moeder was gaan kijken en heeft haar naar oma gestuurd. Een mondvol informatie voor later, besloot ze en ze greep naar haar eigen boodschappentas. Met haar grootmoeder was ze de hal ingelopen, net als grootmoeder had ze haar sandalen losgegespt en achter oma aan liep ze door de woon-

kamer naar de keuken, blootvoets, met handtassen vol inkopen. De keukenvloer met de amandelgroene tegels viel meteen op, was je er lang niet geweest, en dat ze erg koel aanvoelden was ze ook al vergeten. Speciale tegels, die zoon Winston voor zijn moeder had laten leggen in hal, keuken, sanitair en op het keukenterras; van de andere leefruimtes had hij de houten vloeren laten bedekken met een duur soort linoleum, marmoleum genoemd, wat volgens de één op marmer leek maar volgens oma aan schelpenzand deed denken. Grootmoeder had om groene vloerkleden gevraagd; Winston was met oranjekleurige komen aanzetten, zodat oma nooit kon vergeten dat hij voortaan met zijn vrouw Lya bij Het Huis Van Oranje hoorde: een grap waar hartelijk om werd gelachen. Ze bekeek alles nog eens, alsof alles nieuw voor haar was en ging naast haar grootmoeder in de woonkamer zitten, op de tweezitsbank waar de plastic beschermhoes nog overheen vastzat. Beiden hadden ze handen en gezicht met zeep gewassen hangend boven de dubbele gootsteen in het granieten aanrecht. En omdat ze geen antwoord gaf op de vraag van grootmoeder waar moeder Louise bleef, zei ze verontschuldigend: Ik kook voor je oma, mama heeft verse kip gestuurd, aardappels, doperwten, tomaten en zelfs een djogo-bier. Grootmoeder kuchte wat en antwoordde bedachtzaam: Het is goed, Imker en geef me een glas bier. Opnieuw kuchen en zachter: Zorg dat alles zachtgekookt wordt anders kan ik het niet eten. Ze was net opgeveerd voor bier halen, bleef pal staan: haar was niet ontgaan hoe grootmoeder was vermagerd, en de berichten over het opmerkelijke afscheid tussen haar zuster en hun oma, waren blijven kleven aan haar. Met de rug naar grootmoeder toe vroeg ze: Heb je pijn ergens, oma Bee of heb je problemen met je tanden, je bent mager geworden, echt waar. Ze keerde zich om en keek de vrouw aan, alsof daar niet haar grootmoeder zat maar een wildvreemde...

Nee, nee, had oma hees geroepen en: Meisje, breng me gauw een glas bier! Ze liep snel naar de keuken en stond stil bij de spoelbakken, even blikkend door het matglas van de achterdeur naar het terras en dan snel een drinkglas pakken, omspoelen, afdrogen en het bier erin laten lopen met een mooie schuimkraag. Ze was pas zeventien, maar alles wat met eten en drinken te maken heeft had haar aandacht. Een compliment van grootmoeder, die het glas bier bekeek en gretig begon te drinken met kleine teugen. Zij stond erbij en keek gespannen toe. Ze kon zien dat er iets onherroepelijks aan het gebeuren was met de vrouw die werd beschouwd als de bron van haar bestaan: zij kwam niet dikwijls langs bij grootmoeder omdat haar school te ver weg was en schoolwerk haar helemaal opeiste, maar de nieuwe opleiding was niet zo ver bij oma vandaan. Sta je te piekeren, vroeg grootmoeder. Ze schudde het hoofd: Smaakt het bier, oma? En tegelijk: Zal ik je voeten masseren, want je loopt zoveel, mama zegt dat je nooit in een bus stapt. Masseren, voeten masseren? Het was bij haar opgekomen, omdat ze het moeilijker vond om te zeggen wat ze voelde: Ik wil je aanraken, oma Bee. En ze zei te hard: Ik kan ook je teennagels knippen, hoor! Maar grootmoeder dronk het glas leeg en sprak zachtjes: Doe de ramen open, schuif de gordijnen een stuk opzij en geef me nog meer djogobier. Ze deed wat haar teder werd opgedragen. Het werd lichter in de woonkamer en frisser en ze haastte zich naar de ijskast in de keuken, door de hal, waar de sandalen van haar zuster stonden, zo zonder de voeten van grootmoeder waren ze weer helemaal van Heli. Zij had om de sandalen gebedeld, maar Heli was duidelijk in wat ze aan wie gaf, en haar zusters dure gezondheidsschoenen waren bestemd voor grootmoeder, net als haar zakbijbel en twee nieuwe katoenen nachthemden. Grootmoeder had de radio aangezet en nieuwsberichten galmden door het huis; ze nam opgeruimd

het tweede glas bier aan en glimlachte naar haar. En terwijl zij de kipstukjes in een teil waste met een halve citroen als borstel, welden tranen op, omdat nergens troost te vinden was: een leven lang had ze geslapen naast haar zuster, zeventien jaar een kamer gedeeld met haar, een kledingkast, een werktafel. Ze schrikt soms wakker, omdat ze Heli nog hoort jammeren toen die voor de laatste keer door hun kamers ging, omdat ze naar Holland zou afreizen, en de auto bij de poort stond te wachten met grootmoeder; en met moeder Louise die ongeduldig riep: Heli, kom nou, Heli! Zij had zich verstopt na te zijn omhelsd door haar zuster: Ik kom gauw terug, Imker, niet verdrietig zijn, Imker, niet huilen om mij, Imker! En Heli maar huilen. Waakhond Leika blafte vreselijk. Zusje Babs en de buren keken verbeten toe hoe de auto ten slotte de straat uit reed met hun meisje. Zij had zelfs dat niet meer kunnen opbrengen.

Ze begon de kipbrokjes met keukenpapier droog te deppen. Vlees is nooit iets geweest wat zij lekker vond. De familie weet dat zij liever kookt voor anderen dan zelf zit mee te eten. Haar droom: een klein restaurant waarin zij het menu bepaalt. Heli had beloofd er altijd te zijn voor haar, en zij had beloofd de opleiding tot kleuterleidster met goed gevolg te zullen afronden en pas dan te gaan beroeps-koken. De bakstenen omrastering waarin scherven waren gemetseld, schitterde in de zon. Niemand zou zonder kleerscheuren en verwondingen over grootmoeders muren heen raken. Behalve de gele afrikaantjes bij de poort aan straatzijde groeide er niks op grootmoeders erf. Er lag een dikke laag schelpenzand over de donkere aarde, om te voorkomen dat van alles en nog wat zomaar uit de tuingrond omhoog zou schieten en ook al had grootmoeder altijd getuinierd, kleinschalig en voor eigen gebruik, de

lust om iets dergelijks opnieuw te ondernemen, was zij volkomen kwijt: de afrikaantjes vooraan hielden muggen weg en hielden de herinnering uit haar kinderjaren aan de Engelse kant van het land levendig. Grootmoeder benadrukte, zodra iemand weer begon over haar kale erf, eigengereid, wat in iedere stadstuin goed kon groeien en hoorde te staan: een amandelboom voor schaduw, lemmetje en citroen voor verfrissing, birambi als zuurgoed bij gekruid eten, afrikaantjes tegen vliegen en rozenstruiken voor het parfum en het geluk van het gezin! Terwijl ze de maaltijd stond te bereiden, kon ze het niet laten ook nog te neuzen in de keukenkasten; van alles wat hoognodig was trof ze er vier: drinkglazen, soepkommen, kopjes en schotels, borden, allerlei bestek en zelfs vier helderwitte servetten van linnen bij een stapel theedoeken. Ze dekte de keukentafel voor twee personen. Toen alles op het vuur stond, de tafel er uitnodigend uitzag, zocht ze grootmoeder op: na twee glazen lauw bier was die in slaap gevallen op de tweezitter, benen opgetrokken als een enorme foetus, diep snurkend en regelmatig ademend. Kijken hoe oma slaapt argeloos en ontspannen als een boreling... Radio uit. Deze rust mocht door niets worden verstoord. Ze sloop de woonkamer uit naar het washok op zoek naar karweitjes. De wasmand was niet gevuld met wasgoed. Toch een wasje doen, dan fijn naar buiten om het zaakje op te hangen aan de droogmolen, die grootmoeder zelden gebruikte, omdat die te hoog was ingesteld voor haar lengte. En toen ze de wasmachine opendeed zag ze het. Een bebloed nachthemd. Ze legde het helemaal open op de strijkplank. Het bloed was opgedroogd. Zat aan de voorkant. Op borsthoogte. Ze voelde haar hart bonzen. Ze kreeg de drang om het kledingstuk meteen zo vlekkeloos mogelijk te reinigen, dus verdween het opnieuw in de trommel samen met ander wasgoed. Ze koos een programma, en stond op het punt de machi-

ne aan te zetten, toen ze hoorde hoesten. Snel was ze bij grootmoeder met een glas water. Het hoesten hield op. Gooi de achterdeur open, vond oma. En de middagpassaat bracht zeelucht naar binnen. Hoever ben je met koken? Zij: Het duurt nog even om alles lekker zacht te krijgen. Een knik van grootmoeder en zij vloog naar de keuken om alles op spaarvlam te doen en om de was eindelijk te laten draaien. Grootmoeder kwam de keuken in, alsof ze meteen naar het toilet door zou lopen. Bleef staan toen ze de wasmachine hoorde draaien, keek haar onderzoekend aan. Moest dat echt, zei grootmoeder bars, wachtte geen antwoord af, meldde dat ze zich ging opfrissen en haar mond spoelen met muntwater om de bierlucht kwijt te raken, maar ze zeeg neer op het watercloset en bleef daar een tijd zitten. Dacht oma Bee aan het nachthemd, dat ze apart had gelegd om aan dochter Louise te laten zien, wat bij haar de dood dichterbij bracht? Met frisgewassen gezicht en wat natte haren langs het voorhoofd schoof grootmoeder aan tafel. Zij was juist bezig de bierfles met halve inhoud in de ijskast op te bergen. Ga je me bedienen, zei oma opgewekt. Ja, roept u maar, mevrouw Vanta, lachte zij opgelucht, terwijl ze een porseleinen bord oppakte en ermee liep naar de pannen op het fornuis. Beetje aardappelmash, stuk kip gestoomd zonder botjes, jus van roomboter en verse tomaten, gepureerde spinazie die je meebracht en voor straks zachte ijsblokjes van mangomash. Ze had het opgesomd en zette het mooi opgemaakt neer bij grootmoeder. Snel terug naar de pannen voor haar eigen portie en terug bij oma. Tegenover elkaar zaten ze aan de smalle tafel met plaats voor zes personen. Ze konden elkaar aankijken en makkelijk aanraken. Eerst een dankgebed, prevelend maar te verstaan en ook zij kreeg dank voor de maaltijd. Traag aten ze zonder te spreken. Nauwlettend hield ze grootmoeder in de gaten, want kwamen de bloedvlekken op het hemd van een wond in

haar borsten of was het bloed uit haar mond? Het was vast geen verdriet, dat zich niet in tranen maar als bloed liet zien: de zoon bij wie grootmoeder jaren had ingewoond was met zijn nieuwe vrouw een paar jaar geleden naar het buitenland geëmigreerd, zijn moeder achterlatend als een gebruiksvoorwerp, te versleten om mee te nemen naar een nieuw bestaan. Zo hard kon moeder Louise weleens uitvallen en dat grootmoeder Bee, nooit echt van haar dochters had gehouden maar van haar jongens: oogappel Winston had haar zelfs zover gekregen haar echtelijk huis en echtgenoot te verlaten om hem bij te staan in zijn huis na een vernietigende echtscheiding en kijk eens, hij liet haar gewoon achter in een steriele woning in een buurt die haar volkomen vreemd was, want Zorg & Hoop, was voor oma meer dan een lijfspreuk geworden! Moeder Louise had misschien gelijk maar zij, Imker Vanta, zat tegenover een vrouw die alles wat ze bezat had weggegeven en dan maakt het niet uit aan wie, vond zij. Het haar rond grootmoeders gezicht krulde droog op en ze wachtte tot hun blikken botsten: Smaakt het, oma? Een knik, een blik scherp in haar ogen. Ze verslikte zich. Ze nam een paar slokken water. Hoor ik mijn wasautomaat, vroeg grootmoeder ineens. Ja, ik heb vuil wasgoed van je erin gedaan om straks de droogmolen buiten uit te proberen. En ze vroeg zich af of het juiste moment was aangebroken voor de kwestie van de bloedvlekken, zo boven twee lege borden. Dan heb je zeker mijn nachthemd gezien? Oma keek haar niet meer aan. Ze knikte toch maar bevestigend. Je wilt weten waar het bloed vandaan komt? Een schuchter: Ja, oma Bee. Grootmoeder opnieuw en beslist: Er was nog een nagerecht van ijsklonters en dan wil ik leren hoe mijn droogmolen werkt, lieve Imker. Ze schoot overeind en ze liet haar handen de ijslekkernij verzorgen, want haar hoofd was er niet echt bij. Ze lepelden de mangomash op en oma maakte smakgeluiden

van genot. Zij genoot niet. Zij was bevreesd voor het volgende moment. Zij had voorgesteld eerst de afwas nog te doen en dan de was te gaan uithangen. Grootmoeder gromde dat de was mocht uitwaaien aan de lijnen van de droogmolen, maar dat zij erbij moesten blijven omdat er zoveel gestolen werd in de buurt. Ondanks de hoge muuromrastering vol glasscherven? Het was bij grootmoeder nog niet zover gekomen, maar de bejaarde pastoor van de Zorg & Hoopparochie, had haar aangeraden steeds oplettend te zijn. Met een bonk hield de wasautomaat stil. Oma bleef zitten waar ze zat aan de houten keukentafel, waarop niet langer placemats lagen op het gele zeil dat glom van reinheid. Zal ik het plastic van je tweezitter afknippen, oma? Ze kreeg toestemming. In de woonkamer geen donkere kasten van hout met glanzend koperwerk, geen elegante bijzettafels met kanten kleedjes en nergens zelfs een hobbelstoel. Toch was de bungalow omgebouwd tot een woonhuis dat grootmoeder niet kon benauwen: modern, haast jeugdig. Stralend van vitaliteit had moedersmoeder, in haar herinnering, er altijd bij gelopen: prachtig gekleed en onvermoeid bezig iets lekkers te bereiden voor een hoogbejaard persoon ergens in de stad. Dat haar buiksluiter kinderarts wou worden en daarvoor naar Holland trok, had zelfs haar ijdelheid gestreeld, bekende ze; maar toen, drie jaar eerder zoon Winston opbrak, wist ze niet meer hoe de dag door te komen, fluisterde moeder Louise weleens vinnig. Mis je de jongens, vroeg ze partijdig en haast ruw. Grootmoeder gaf geen antwoord, maar was opgestaan en op slippers richting het washok gelopen: ze ontgrendelde de wasmachine, zei gebiedend: Imker, haal die kleren eruit en hang ze op; maar tegelijkertijd was zij het zelf, die stuk voor stuk het gewassen goed uit de trommel haalde, losloeg en liet vallen in een lege wasmand waarin een doosje met wasknijpers. De droogmolen? Ook zij kreeg dat ding maar niet la-